

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA YANGI AVLOD DARSЛИKLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Ortiqmatova Iqboloy Abdumalik qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang‘ich ta‘lim) yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Ilmiy maslahatchi: Jo‘rayeva Turg‘unoy Umarjonovna

E-mail: ortiqmatovaiqboloy@gmail.com

Tel: +998 95 321 64 04

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23244404>

Annotatsiya: Bugungi kunda boshlang‘ich ta‘lim tizimiga joriy etilayotgan Milliy o‘quv dasturi asosidagi yangi avlod darsliklarining yaratilish jarayoni, ularning ilgari amalda bo‘lgan darsliklardan farqli tomonlari va ta‘lim amaliyotida yuzaga kelayotgan dolzarb muammolar tahlil qilingan. Tadqiqot maqsadi — yangi avlod darsliklarining mazmuniy, metodik va amaliy jihatlarini o‘rganish hamda ularni takomillashtirish bo‘yicha asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda me‘yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili, ilmiy-pedagogik adabiyotlar sharhi va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijada, darsliklarning mazmuniy chuqurligi, mahalliy va xorijiy tajribaning uyg‘unlashtirilishi ijobiy holat sifatida baholangan, biroq o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi, hududlar o‘rtasidagi moddiy-texnik ta‘minot tafovuti va ayrim darslik mavzularining yosh xususiyatlariga to‘liq mos kelmasligi kabi muammolar aniqlandi. Xulosa qismida ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan amaliy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, yangi avlod darsliklari, Milliy o‘quv dasturi, kompetensiyaviy yondashuv, ta‘lim sifati, darslik muammolari, pedagogik innovatsiya, o‘quv-metodik ta‘minot, ta‘lim islohoti.

Аннотация: В данной статье анализируется процесс создания учебников нового поколения, внедряемых в систему начального образования на основе Национальной учебной программы, их отличия от ранее действовавших учебников, а также актуальные проблемы, возникающие в образовательной практике. Цель исследования — изучить содержательные, методические и практические аспекты учебников нового поколения и разработать обоснованные рекомендации по их совершенствованию. В исследовании использованы методы анализа нормативно-правовых документов, обзора научно-педагогической литературы и сравнительного анализа. В результате положительно оценены содержательная глубина учебников и сочетание отечественного и зарубежного опыта, однако выявлены такие проблемы, как недостаточная методическая подготовка учителей, различия в материально-техническом обеспечении между регионами и несоответствие отдельных тем возрастным особенностям учащихся. В заключении даны практические предложения по устранению указанных проблем.

Ключевые слова: начальное образование, учебники нового поколения, Национальная учебная программа, компетентностный подход, качество образования, проблемы учебников, педагогическая инновация, учебно-методическое обеспечение, реформа образования.

Abstract: This article analyzes the process of developing new-generation textbooks introduced into the primary education system on the basis of the National Curriculum, their differences from previously used textbooks, and the pressing problems arising in educational practice. The purpose of the research is to study the content-related, methodological, and practical aspects of new-generation textbooks and to develop evidence-based recommendations for their improvement. The study employed analysis of legal and regulatory documents, a review of scientific-pedagogical literature, and comparative analysis. The findings show that the depth of content and the combination of national and foreign experience are positive aspects, while problems such as insufficient methodological preparedness of teachers, disparities in material and technical provision between regions, and the mismatch of certain textbook topics with age-related characteristics were identified. The conclusion offers practical proposals for addressing these problems.

Keywords: primary education, new-generation textbooks, National Curriculum, competence-based approach, quality of education, textbook problems, pedagogical innovation, educational-methodological support, education reform.

Ta‘lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri, shubhasiz, darslikdir. Darslik nafaqat bilim manbai, balki o‘quvchining fikrlash tarzini, mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini va dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy vositadir. Shu bois so‘nggi yillarda O‘zbekistonda boshlang‘ich ta‘lim mazmunini yangilash borasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu boradagi ishlar O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni [1], Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi [2] hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-134-son Farmoni [3] asosida tizimli tarzda olib borilmoqda.

Ushbu me‘yoriy hujjatlar asosida ishlab chiqilgan Milliy o‘quv dasturi doirasida boshlang‘ich sinflar uchun yangi avlod darsliklari yaratildi. Ularning dastlabki sinovi 2022–2023-o‘quv yilida Namangan va Sirdaryo viloyatlarining 918 ta maktabida “Ona tili va o‘qish savodxonligi” hamda “Matematika” fanlari bo‘yicha o‘tkazilgan bo‘lsa [4], 2023/2024-o‘quv yilidan boshlab respublikaning barcha boshlang‘ich sinflarida ushbu darsliklar asosida ta‘lim jarayoni tashkil etila boshlandi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, islohot yangi bo‘lgani sabab amaliyotda ko‘plab bahsli va hal etilishi lozim bo‘lgan masalalar yuzaga kelmoqda, ularni ilmiy asosda o‘rganish va tizimlashtirish zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi — boshlang‘ich ta‘limdagi yangi avlod darsliklarining ijobiy jihatlari va ularni qo‘llash jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni ilmiy tahlil qilish hamda ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Milliy o‘quv dasturi AQSh Xalqaro taraqqiyot agentligi (USAID) va Xalq ta‘limi vazirligi huzuridagi tegishli tuzilmalar hamkorligida ishlab chiqilgan bo‘lib [4], unda boshlang‘ich sinf o‘quvchisi egallashi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar aniq belgilangan. Ilgari amalda bo‘lgan “Ona tili” va “O‘qish” fanlari endilikda yagona “Ona tili va o‘qish savodxonligi” fani sifatida birlashtirilib, unda grammatik qoidalarni yodlashdan ko‘ra nutqiy faoliyat — tinglab tushunish, gapirish, o‘qib tushunish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida urg‘u berilgan [5].

Yangi avlod darsliklarida tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, hamkorlikda ishlash va kommunikatsiya ko‘nikmalarini uyg‘unlashtirgan zamonaviy 4K modeli tamoyillaridan foydalanilgan [5]. Bu model o‘quvchini nazariy bilimlarni yodlab olishga emas, balki olingan bilimni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishga yo‘naltiradi. Shuningdek, darsliklar tuzilishida Finlandiya, AQSh va Turkiya kabi mamlakatlarning ilg‘or ta‘lim tajribasi ham hisobga olingan bo‘lib [5], bu jahon andozalariga yaqinlashish imkonini bermoqda.

Islohotning yangi bosqichida bir qator muammolar ham kuzatilmoqda. Birinchidan, jamoatchilik va ota-onalar orasida darsliklarning ayrim mavzulari murakkabligi, ba‘zi mashqlarning yosh xususiyatlariga to‘liq mos kelmasligi yuzasidan e‘tirozlar bildirilmoqda, bu masala Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi rahbariyati tomonidan ham tan olingan va tuzatish ishlari davom etayotgani ma‘lum qilingan [7]. Ikkinchidan, ko‘pgina boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, ayniqsa uzoq tajribaga ega pedagoglar, yangi metodikaga — o‘quvchi faolligiga asoslangan, loyihaviy va interfaol topshiriqlar bilan ishlashga to‘liq metodik jihatdan tayyor emasligi kuzatilmoqda. Uchinchidan, poytaxt va yirik shaharlardagi maktablar bilan chekka tumanlardagi maktablar o‘rtasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ta‘minlanganlik darajasida sezilarli tafovut mavjud, bu esa darsliklarga ilova qilingan raqamli va interaktiv resurslardan barcha o‘quvchilarning birdek foydalanishiga to‘sqinlik qilmoqda. To‘rtinchidan, ba‘zi hollarda darslik matni bilan unga ilova qilingan mashq daftari mazmuni o‘rtasida nomuvofiqlik kuzatilishi ham amaliyotchi o‘qituvchilar tomonidan qayd etilmoqda [5].

Yuqorida keltirilgan muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar amaliyotga tatbiq etilishi maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz: birinchidan, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun yangi darsliklarning metodikasi bo‘yicha muntazam va amaliyotga yo‘naltirilgan malaka oshirish kurslari hamda ustoz–shogird tizimini kengaytirish; ikkinchidan, har o‘quv yili yakunida o‘qituvchilar va ota-onalarning fikr-mulohazalarini yig‘ish va tahlil qilishga asoslangan doimiy monitoring mexanizmini joriy etish, shu orqali darsliklarni bosqichma-bosqich takomillashtirib borish; uchinchidan, chekka va qishloq hududlaridagi maktablarni zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan ta‘minlashga alohida davlat mablag‘larini yo‘naltirish; to‘rtinchidan, darslik va mashq daftarlarini nashrga tayyorlashda mazmuniy muvofiqlikni ta‘minlash uchun mualliflar guruhi va amaliyotchi o‘qituvchilar ishtirokidagi ekspertiza bosqichini majburiy tarzda kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, Milliy o‘quv dasturi asosida yaratilgan yangi avlod darsliklari boshlang‘ich ta‘lim mazmunini zamon talablariga moslashtirish yo‘lidagi muhim qadam bo‘lib, ular o‘quvchida kompetensiyaviy yondashuv asosida bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, islohotning dastlabki bosqichida yuzaga kelgan metodik, moddiy-texnik va mazmuniy muammolarni izchil va tizimli ravishda bartaraf etib borish zarur. Bunda o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini muntazam oshirish, jamoatchilik fikrini hisobga olish va hududlar o‘rtasidagi tengsizlikni bartaraf etish ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Faqat shu tarzda yangi avlod darsliklari o‘z vazifasini to‘laqonli bajarib, sifatli va barqaror boshlang‘ich ta‘lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 23.09.2020-yildagi O‘RQ-637-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-134-son Farmoni. “2022–2026-yillarda maktab ta‘limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”.
4. Ochildiyeva M., Parpiyev O. Boshlang‘ich ta‘lim tizimiga zamonaviy yondashuvlar // Qo‘qon davlat pedagogika instituti ilmiy xabarnomasi. – B. 640–644.
5. Xayitboyeva M.B., Muhammadjonova O.F. Yangi avlod darsliklarida 4K modelini joriy etilishining o‘ziga xos xususiyatlari // Universal xalqaro ilmiy jurnal. – 2024.
6. To‘xtayev N. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. – Toshkent: “Fan va innovatsiya” nashriyoti, 2022. – B. 111.
7. Shomirzayeva D. Yangi avlod darsliklari: jamoatchilikni qiziqtirayotgan savollar, xatolar va yaxshi natijalarga umid – vazir o‘rinbosari bilan ochiq suhbat // Kun.uz, 17.11.2023-yil. URL: <https://kun.uz/news/2023/11/17>